



A VÖRÖS KÁNYA
VÉDELME
MAGYARORSZÁGON



A VÖRÖS KÁNYA VÉDELME MAGYARORSZÁGON



Csákvár
2024

Tartalom

VÖRÖS KÁNYA	3	Erdészeti tevékenység	23
Egy valódi európai bennszülött	3	Fészkek leszakadása	24
Villás fark segíti a meghatározását	3	TÁRSADALMI MEGÍTÉLÉS, KONFLIKTUSOK	25
A vörös kánya elterjedési területe és állomány nagysága	4	VÉDELMI INTÉZKEDÉSEK	26
A vörös kánya magyarországi kipusztulása és visszatelepülése	5	Áramütések megakadályozása	26
A hazai állomány nagysága	6	Mérgezők megelőzése	26
FÉSZKELÉS	7	Az erdőgazdálkodási gyakorlat megváltoztatása	26
ÉLETMÓD	13	MIT TERVEZÜNK MI?	28
Táplálkozás	13	Középfeszültségű szabad légvezetékek oszlopfejének cseréje, szigetelése	28
Természetes ellenségek	14	A költségek sikerességének biztosítása	28
Védelmi státusz	14	Műholdas nyomkövetők használata	29
VESZÉLYEZTETŐ TÉNYEZŐK	15	Mi történik a vörös kányáinkkal a kirepülés után?	29
Mérgezés:	15	Éjszakázóhelyek nyugalmának biztosítása	31
Áramütés:	18	Nemzetközi összefogással a vörös kánya megőrzéséért	32
A táplálkozóterületek fogyatkozása	22		
Lelövés	23		

Szöveg: Haraszthy László és Bank László
Fotók: Bank László, Bereczky Attila, Haraszthy László, Oláh Zoltán, Pabar Zoltán és Tóth Gábor
Címlapon: Kolláti Zsolt felvétele
Belső borítón: Oláh Zoltán felvételei
Hátsó külső borítón: Pabar Zoltán felvétele
Tördelés, nyomdai előkészítés: Rozs András
Felelős Kiadó: Viszló Levente
Pro Vértes Nonprofit Zrt. Csákvár

Nyomda: VIRTUÓZ Kiadó és Nyomdaipari Kft.
1037 Budapest, Bécsi út 267.
+36 70 413 8283

VÖRÖS KÁNYA

Egy valódi európai bennszülött

Földrészközmön 597 madárfaj fészkel. Szinte valamennyi Ázsiában vagy Afrikában is költ, és vannak olyanok is, amelyek fészkelőterülete Észak-Amerikára is kiterjed! Mindössze néhány madárfajról mondható el, hogy csak az európai szárazföldön költ.

A vörös kánya világállományának 100%-a Európában fészkel, ezért ennek a fajnak a megőrzése a földrészközmön élők feladata.

Villás fark segíti a meghatározását

A hazánkban előforduló ragadozó madarak közül csak a kányáknak van villás farka. A barna kányáé azonban csak kissé kivágott, szemben a vörös kányával, amelynek a szélső farktollai lényegesen hosszabbak, mint a középsők.

A vörös kánya az egerészölyvnel láthatóan nagyobb, erősen villás farkú ragadozó madár. Szárnyai keskenyek, a kéztőízületnél „megtörnek”, a madarak az elsőrendű evezőket lefelé lógatva tartják. Ez a szárnytartás és a villás fark a vörös kánya fontos jellemzője, ami nagyban megkönnyíti felismerését, meghatározását. Röptében farkát gyakran hossz tengelye körül csavargatja, ezért a villás fark akkor is szembetűnik, ha oldalról figyeljük. A repülő madáron felülről jól látszik a fark vöröses színe. Alulról a szárnyvégeken az evezők ujjasan szétálló részei feketék, a tollak törésze viszont világos, ami egy nagyobb, feltűnő világos foltot képez. Az ülő madár farktollai hosszabbak a szárnyak hegyénél, amelyek a farkvilla elágazásáig érnek.

A ragadozó madaraknál a tojók mindig nagyobbak, mint a hímek. Nincs ez másként a vörös kányáknál sem.

A hímek tömege 802–1221 g, a tojóké pedig 977–1600 g, között változik. Összehasonlításként egy fácánkakas tömege 1200 g, míg egy mezei nyúlé 2,5–6 kg is lehet.



Fotó: Oláh Zoltán

A villás fark az ülő madarakon is jól látszik



A vörös kányák farka túlér a szárny csúcsán (Fotó: Oláh Zoltán)

A vörös kánya elterjedési területe és állomány nagysága

Európán kívül csak Marokkóban fészkel, de az ottani kis számú állománya 2004-ben felmorzsolódott. Elsődlegesen földrészünk délnyugati és nyugati felében elterjedt, illetve ott vannak nagy állományai. A Pireneusi-félszigeten, Franciaországban, a Benelux államokban, Németországban, Svájcban, Olaszországban, Dániában, Svédországban, Lengyelországban, Csehországban, Szlovákiában, Ukrajnában és Magyarországon költ, illetve újabban már Horvátországban is. A Brit-szigeteken csak Wales-ben maradt meg természetes költőállománya, Angliába és Skóciába visszatelepítették. Korábban a Kanári-szigeteken is költött, onnan azonban mára eltűnt, akár csak a Zöld-foki-szigetokről.

Világállományát, amely megegyezik az európaival jelenleg 30 000–70 000 ivarérett egyedre, kb. 35 000 párra becsülik, a legújabb adatok szerint állománya majdnem mindenütt növekszik. Az 1970-es évekig mindenütt csökkent az állomány, és bár 1970 és 1990 között Európa számos országában stabilizálódott, az 1990 és a 2000-es évek eleje között – Spanyolországban, Franciaországban és Németországban – ismét elkezdett csökkenni. Összességében három generáció (35 év) alatt a csökkenés mértéke 30%-os volt. Mindeközben az elterjedési terület szélén, az Egyesült Királyságban, Dániában, Svédországban, Svájcban, Olaszországban, Ausztriában, Csehországban, Lengyelországban és Litvániában emelkedett a fészkelő párok száma. Rövid távon az összes nagy állomány – spanyol, francia, német – csökkenést mutatott, miközben Kelet-Európában növekedett a költőpárok száma és a költőterület kiterjedése is.

Legnagyobb – ezer párt meghaladó – állományai Németországban (12 000–18 000 pár), Spanyolországban (3810–4150 pár), Franciaországban (2335–3022 pár), Svédországban (1900–2200 pár), Nagy-Britanniában (1600 pár), Lengyelországban (1500–1800 pár), Svájcban (1200–1500 pár) fészkelnek. További 20 európai országban még mintegy ezer pár fészkel összesen.

A vörös kánya magyarországi kipusztulása és visszatelepülése

A 19. század utolsó harmadában és a 20. század első felében elsősorban a sík vidékek fészkelő madara volt. Nagy valószínűséggel az Alföldről a második világháború után, de sokfelé már az az előtt is rendszeres ragadozómadár-pusztítás eredményeként nagyrészt eltűnt. Mivel dögöt is fogyaszt, biztosra vehető, hogy a korabeli mérgezéseknek rendszeresen áldozatául esett, és ez is hozzájárulhatott állományának csökkenéséhez. A középhegységekben fészkelő néhány tucat pár viszont túlélhette ezt az időszakot.

A vörös kánya bizonyítottan fészkel a Zempléni-hegységben, ahol az utolsó ismert költését 1963-ban ellenőrizték. A Bükkben az 1935 és 1965 között kisszámú, de rendszeres fészkelő volt. A Mátrában 1921-ben fiókat gyűrűztek, a Börzsönyben pedig az 1960-as évek közepén még három pár jelenlétét állapították meg. A Budai-hegyekben és a Pilisben nagyon ritka fészkelő volt. A Vértesben évtizedeken keresztül fészkel két pár, és 1972-ig a Bakonyban is költött. A Dunántúl más területein is többfelé költött. Somogyban 1949-ben három fészke volt ismert.

Nem tudjuk pontosan, hogy mikor költött az utolsó pár Magyarországon, valószínűleg ennek időpontja az 1970-es évek elejére tehető. 1979-ben a Hanságban megtelepedett egy pár, de költése sikertelen volt, és a madarak a következő évben már nem mutatkoztak.



Fotó: Pabar Zoltán

Az évek során a tollak az erős napsütés hatására veszítenek színeik élénkségéből

Az utóbbi évtizedekben történt visszatelepülése során az első pár Baranya megyében fészkel 1990-ben, majd ezt követték a továbbiak a Duna és a Rába mentén, valamint a Kisalföldön.

A hazai állomány nagysága

Az 1900-as évek eleje és az 1960-as évek vége közötti időszakból nincsenek pontos adataink, de az ismert fészkelőhelyek alapján az egész országban fészkelők száma nem lehetett több 50–100 párnál. Az 1990-ben bekövetkezett visszatelepülése után az állománya csak igen lassan emelkedett, 2014–2016 között is még csak 8–10 pár között ingadozott. Ezután a magyarországi állomány nagyságához képest jelentős emelkedés következett be, mivel 2017-ben 12, 2018-ban 15, 2019-ben 18 pár fészkel Magyarországon, 2020-ban pedig már 25-re, 2022-ben pedig 30-ra emelkedett a fészkelőpárok száma.

FÉSZKELÉS

Erdőlakó, illetve erdős területeken fészkelő madár. Általában kedveli a tavak vagy folyók közelségét, de olyan területeken is megtelepszik, ahol ezek hiányoznak. Az 1960-as évek közepéig, végéig rendszeres fészkelő volt középhegységeink tölgyeseiben, bükköseiben. A 19. század végén az Alföldön, illetve más sík- és dombvidékünkön is gyakori fészkelő madár volt. A 80–120 éves fákból álló, nagy kiterjedésű legelőkön lévő erdőkben az 1870-es években kifejezetten gyakori fészkelőnek írták le. Baranya megyében 1990 óta újra fészkel. Az ottani első pár bükkal elegyes gyertyános-tölgyesben telepedett meg. A további párok kisebb erdőfoltokkal mozaikolt agrártájban fészkelnek. A Duna melletti puhafás ligeterdőkben telepedtek meg, míg a Hanságban égererdőkben költenek. A Rába mentén nagyobb, városközeli tölgyesekben fészkelnek.

A vöröskánya-fészkek általában nagy magasságban épülnek, ahol már a tartóágak meglehetősen vékonyak



Fotó: Haraszthy László



Fotó: Bereczky Attila

Az egy-két évig használt fészkek gyakran meglehetősen kicsik, azokban a kirepülés közelében lévő fiókák alig férnek el



Fotó: Bereczky Attila

A kányafészkek jellemzője, hogy abban mindenféle hulladék is megtalálható...



Fotó: Haraszthy László

Az ilyen helyre épült fészkeket egy nagyobb szélvihar könnyen lesodorhatja



Fotó: Haraszthy László

...a fészkekbe hordott hulladék egy részét elejthetik a madarak. Az erdőben lévő rongy, nejlon stb. hulladék elárulja a fészkek közelségét, illetve annak lakottságát



Fotó: MME archívum

Anyányi fiókát etető vöröskánya. Az öregek szeme világos, a fiataloké sötét színű

A vöröskánya a harmadik naptári évükben érik el az ivarérettségüket. Egy részük tavasszal már párban érkezik a revírbe, máskor viszont csak ott alakulnak ki a párok. A nászrepülés gyakran már a telelőterületen elkezdődhet, és általában rövidebb ideig tart, mint pl. az egerészölyv esetében.

A vöröskánya a fészket fára építi, többnyire nagy, 20 m feletti magasságban. Általában a törzs mellett alakítja ki azt, de lehetnek vastagabb oldalágakon lévő építményei is. Páronként települ, de rendszeresen előfordul, hogy két vagy több pár laza kolóniát alkotva egymás közelében fészkel, amelyhez esetenként egy-egy pár barna kánya is csatlakozhat. Egyébként is gyakran előfordul, hogy a barna és a vöröskánya egymás közelében épít fészket. A Magyarországon ismertté vált fészkei az 1970-es években bekövetkezett eltűnése előtt főleg tölgyre és bükkre épültek. Az 1990-ben történt ismételt megtelepedése óta tölgyön, fehér nyáron, hibrid nyáron, égeren is rakott fészket. Baranya megyei fészkei bükkkel elegyes gyertyános-tölgyesben, illetve magyar kórisal elegyes tölgyesben, kocsányos tölgyön készültek, két esetben 20 m, egyszer pedig 22 m magasan. A 2016-ig ismertté vált 21 Baranya megyei fészkek közül kettő bükkön, 18 kocsányos tölgyön, egy pedig csertölgyön épült. A fészkek többsége 20–31 m közötti magasságban volt, de egyet csak 17 m magasan találtak.

A fészkek foglalatát nagymértékben befolyásolja az előző évi költés eredményessége, illetve sikertelensége.

Legtöbbször saját maga által épített fészkekben költ, de kivételesen elfoglalhatja más ragadozó madár vagy valamelyik varjúféle üres fészket is. A fészkek alapját vastagabb száraz ágakból, gallyakból alakítják ki. A felső részt vékonyabb gallyakból és vesszőkből építik. A fészkek lapos felületét földes fűcsomókkal, marhatrágyadarabokkal rakják ki. A csészét a barna kányához hasonlóan – más ragadozómadár-fajokhoz képest egyedi módon – a természetben talált mindenféle hulladékkal bélelik ki. Ezek lehetnek rongy- vagy nejlondarabok, műanyag zacskók, papírdarabok (pl. újságpapír), gyapjúmaradványok, marha- vagy lótrágya stb. A fészkekbe sohasem visznek zöld leveles gallyat.

A fészkek átmérője általában 45–60 cm, de néha lehet ennél nagyobb is, magassága 30 cm vagy annál laposabb.



Fotó: Haraszthy László

A téli csapadéktól átmedvesedett fészkek sokszor egyszerűen csak leszakadnak

Többsnyire március elején jelennek meg a költőhelyen, ahol rögtön meg is kezdik a nászrepülést, illetve a fészeképítést vagy a tatarozást. A fészekrakást a két szülő közösen végzi. Az új fészek építése 6–10 napig tart, de a kotlási és a fiókanevelési időben is rendszeresen raknak hozzá újabb gallyakat. A fészekanyagot a földről szedik fel, vagy a fákról tördelik le. Gyakran előfordul, hogy a közelben lévő előző évi fészükéből szedik ki az építőanyagot, és azt használják fel. Esetenként a régi fészket teljes mértékben elbonthatják. Tojásrakásának fő ideje április elejére esik. A Baranya megyében ellenőrzött fészkeiben április 10–20. között már szinte mindig kotlottak. Lehetnek ennél kissé korábban és később költésbe kezdő párok is. A május közepénél későbbi friss fészekalak esetén valószínű, hogy azok már pótköltésből származnak.

Évente egyszer költ, de a korai fészekaljpusztulást pótköltés követheti. A fészekalj általában három tojásból áll, de lehetnek két- és négytojásosak is. Az öttojásosak különösen ritkák. A tojásokat háromnaponta rakja le a tojó, és általában már az első után megkezdik a kotlást, de gyakran csak egy nappal azután, esetenként csak két nappal később. A fiókák nem egyszerre kelnek ki. A kotlási idő egy-egy tojás esetében 31–32 nap, a teljes fészekalj azonban általában 38 nap után kel ki. A kotlás elsősorban a tojó feladata, de a hím napközben rövidebb időre rendszeresen váltja, illetve akkor is, ha a tojó táplálkozni megy. A hím eteti is a kotló tojót, amely egy közeli ágra száll ki, ha a párja zsákmánnyal érkezik.

A fiókákat az első 14 napban a tojó őrzi és melengeti, közben a hím hordja a táplálékot, amelyet átad a tojónak, és az eteti meg a fiókákat. Később már a tojó is bekapcsolódik a táplálékszerzésbe. A fiókák 45 napos koruk környékén kiülnek a fészek melletti ágakra, a repüléssel viszont csak 48–50 naposan próbálkoznak, de ennek kezdete akár 60–70 napos korukig is elhúzódhat. A már repülő fiatalok még hetekig visszajárhatnak a fészekbe.

Az 1990–2016 között ellenőrzött 69 fészkelésből 13 volt sikertelen, az 56 sikeres költés közül pedig nyolc fészekből 1, 32-ből 2, 16-ból 3 fióka repült ki. A sikeres költések esetében az átlagos költési eredmény 2,3 fióka/fészek volt, az összes költésbe kezdő párra vonatkoztatva ez átlagosan 1,7 fióka/fészek. 2017-ben hét sikeresen költő pár 12 fiókát, 2018-ban kilenc pár 17-19 fiókát, 2019-ben 12 pár 23-25 fiókát, 2020-ban 17 pár 39 fiókát repített ki. 2021-ben 11 pár 24, 2022-ben 15 sikeresen költő pár összesen 26 fiókát repített.

ÉLETMÓD

A vörös kánya erdőkben fészkel, de azok közül leginkább a kisebb foltokat, erdőszéleket kedveli. Táplálékát a nyílt területeken találja meg, amelyek felett naphosszat keresgél. Néha a vizek felett is megjelenik, de messze nem olyan rendszeresen, mint a barna kánya. A lucerna- vagy hereföldök kaszálása idején, az ott elvágott állatok és a könnyen hozzáférhető zsákmányállatok miatt, rendszeresen több példány is megjelenik azokon. Táplálkozóterületei általában a fészkelőhely környékén helyezkednek el, de ha a kedvező táplálkozóterület távol van a fészektől, akkor naponta akár többször is felkeresheti azt, még abban az esetben is, ha az 10 km-nél messzebb helyezkedik el. A Csehországban műholdas nyomkövetővel jelölt példányok megfigyelése alapján tudjuk, hogy azok egy nagyobb lucernakaszálás helyszínét, amely 80 km-re volt a fészektől, naponta többször is felkeresték, minden bizonnyal a biztos és bőséges, könnyen megszerezhető zsákmány reményében. A revírjében található utakat rendszeresen ellenőrzi, és felszedi az ott elgázolt állatokat.

Táplálkozás

Nagyon kevés hazai adatunk van arra vonatkozóan, hogy nálunk pontosan mivel táplálkoznak a vörös kánák. A Kelet-Bakonyban – amikor még ott fészkeltek – költő párok fészkeiben közönséges ürgét, mezei hörcsögöt, mezei pocokot, egereket, gyíkokat, néha fiatal baromfit, illetve csupasz madárfiókákat találtak.

A Nyugat-Európában fészkelők táplálkozási viszonyait már sokan, sokszor elemezték. A vörös kánya táplálék összetétele jelentős mértékben függ a mezei pocok és a mezei hörcsög gradációitól. Az utóbbi két évtizedben azonban a hörcsögállományok összeomlása miatt ez a táplálékforrás egyre kisebb szerepet játszik, mivel hörcsög a legtöbb helyen már nem is létezik. Az egyes élőhelyeken a környező területek mezőgazdasági művelése is nagymértékben befolyásolja a táplálék összetételét. Összességében azonban a legfontosabb táplálékállatai az énekesmadarak, leginkább a még nem teljes röpképességű fiatalok, valamint az emlősök: menyét, hermelin, pézsmapocok, patkány, egérfélék, pocok. Igen jelentős az elpusztult talált állatok mennyisége is, általában eléri az összes elfogyasztott táplálék tömegének egyharmadát. A vízimadarak aránya is jelentős lehet. Sok földigilisztát is fognak, de ezek tömege együttesen is csak elenyésző. Kevés hal és kételtű is része a tápláléknak.

2011-ben a Mosoni-síkon vadkamerával megfigyelt fészeknél, a június 13. és július 8. között készített felvételek alapján, 57 zsákmányállat behordását állapították meg (ezek közül 16-ot a felvételek alapján egyáltalán nem lehetett azonosítani).



Fotó: Oláh Zoltán

A ragadozómadár-etetőhelyeket a vörös kányák is szívesen felkeresik

A valamilyen szinten meghatározható 41 zsákmányállat megoszlása a következő volt: kistrágyás 19 pld., közönséges vakond 3 pld., patkány 3 pld., mezei nyúl 1 pld., emlősmaradvány 3 pld., galamb 3 pld., vízimadár 1 pld., meghatározhatatlan madár 1 pld., hal 7 pld.

Vadászat során elejtett és kizsigerelt állatok kint hagyott belsőségeit is rendszeresen látogatják, de minden más hozzáférhető dögre is rámennek. Az utak mellett rendszeresen pásztázzák a terepet, és felszedik az elgázolt állatok tetemeit. Európa különböző országaiban létesített téli etetőhelyeken rendszeresen feltűnnek, akár nagyobb számban is.

Természetes ellenségek

Németországban végzett vizsgálatok során a legtöbb fióka valamilyen predáció miatt pusztul el. Ebben az ott mértéktelenül elszaporodott idegenhonos özönfaj, a mosómedve mellett a nyest is szerepet játszik, de a legtöbb fészekben lévő fiókat a héja pusztítja el.

Védelmi státusz

Európai állományát még 2015-ben a *veszélyeztetettséghez közeli* kategóriába sorolták, akárcsak 2019-ig a világállományát. Az IUCN az európai állomány besorolását azóta sem változtatta meg, a világállomány tekintetében – amely gyakorlatilag megegyezik az európai állománnyal – viszont 2020-ban már a *nem veszélyeztetett* fajok kategóriájába helyezték át.

Magyarországon 1954 óta védett és egyúttal fokozottan védett faj. Pénzben kifejezett értéke 500 000 Ft.

VESZÉLYEZTETŐ TÉNYEZŐK

Mérgezés

Az 1960-as és 1970-es években folytatott országos mértékű mérgezések során tömegével pusztították el azokat a ragadozó madarakat, amelyek a kirakott csalétekre rámentek. Ez gyakran méreggel injektált tyúktojás volt. Az ilyen módon folytatott mérgezés a barna és a vörös kánya mellett igen súlyosan károsította a hamvas és a barna rétihéja hazai állományát is. Nem tudjuk pontosan, hogy miért tűntek el a Magyarországon fészkelő vörös kányák, de nagy valószínűséggel kijelenthető, hogy ebben az indokolatlan mérgezéseknek is jelentős szerepe volt, sőt az is lehet, hogy ez volt a legfontosabb ok. Az 1990 óta újra fészkelő, néhány páros állományunkból is pusztultak már el vörös kányák mérgezés miatt. A 2000-es évek eleje óta újra elterjedt és a hatóságok által feltárt illegális mérgezések során mintegy 2000 ragadozó madár pusztult el hazánkban. Az illegális ragadozómadár-mérgezés azonban nemcsak Magyarországon zajlik, hanem a szomszédos országokban is, illetve Nyugat-Európában is súlyos problémákat okoz.

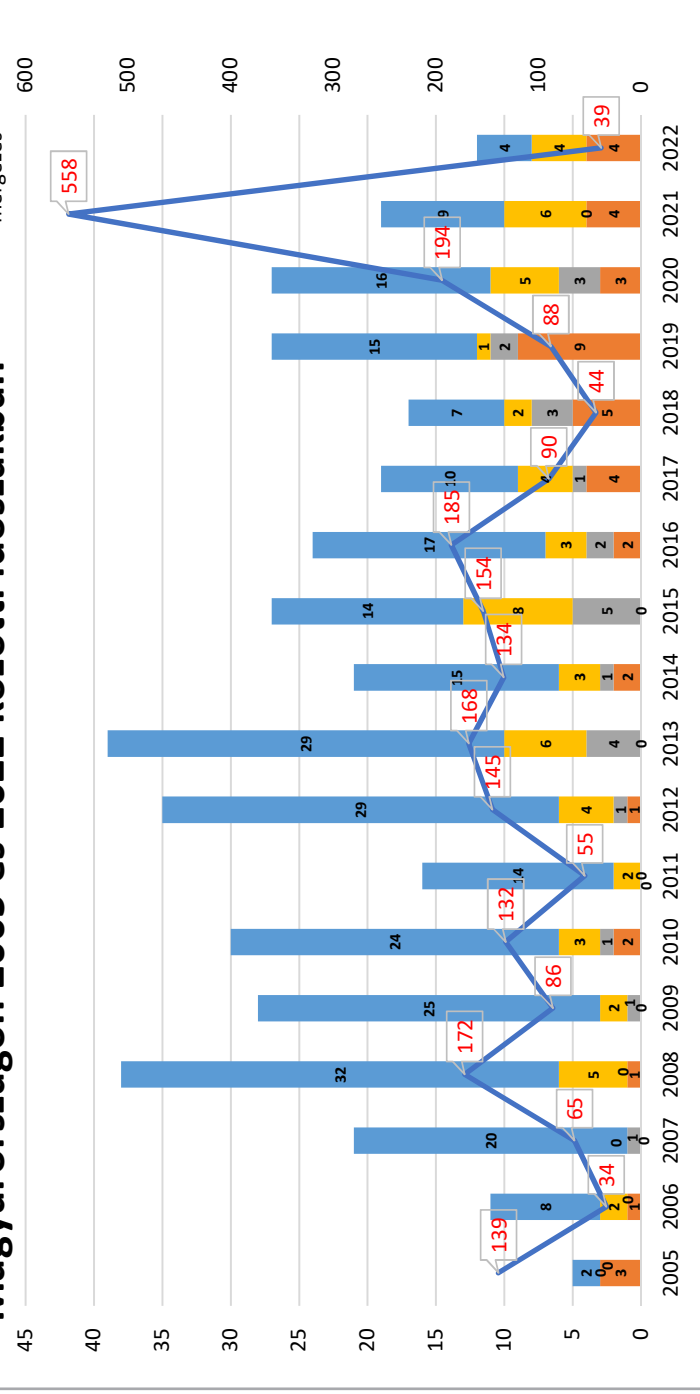
2017 szeptemberében egy Szlovákiában jeladózott fiatal vörös kányát találtak röpképtelen állapotban Dunaszentgyörgy közelében (a madár a karbofurán-mérgezés tüneteit mutatta), amelyet a gyors állatorvosi beavatkozásnak köszönhetően sikerült megmenteni és újra szabadon engedni.

Mérgezés következtében elpusztult vörös kánya



Fotó: Kalocsa Béla

A mérgezéses esetek (n=416) számának alakulása, valamint a mérgezés következtében megkerült egyedek és családok (n=2482) eloszlása Magyarországon 2005 és 2022 közötti időszakban



Mérgezéses esetek megoszlása évenként

év	esetek típusa				eset összesen	mérgezett állatok és családok száma
	ragadozó mérgezés	mezőgazdálkodói mérgezés	véletlen mérgezés	ismeretlen mérgezés		
2005	2	3	0	0	5	139
2006	8	1	0	2	11	34
2007	20	0	1	0	21	65
2008	32	1	0	5	38	172
2009	25	0	1	2	28	86
2010	24	2	1	3	30	132
2011	14	0	0	2	16	55
2012	29	1	1	4	35	145
2013	29	0	4	6	39	168
2014	15	2	1	3	21	134
2015	14	0	5	8	27	154
2016	17	2	2	3	24	185
2017	10	4	1	4	19	90
2018	7	5	3	2	17	44
2019	15	9	2	1	27	88
2020	16	3	3	5	27	194
2021	9	4	0	6	19	558
2022	4	4	0	4	12	39
Összesen	290	41	25	60	416	2482

Áramütés

A vörös kánya magyarországi fészkelő- és telelőhelyei környékén is sok olyan közepesfeszültségű szabad légvezeték található, amelynek az oszlopfej-szerkezete olyan kiképzésű, hogy ha azokra a nagy testű madarak felszállnak, könnyen érheti őket áramütés. Ezeken az oszlopokon a fehér gólyák, a szalakóták, az egerészölyvek és a vércsék is nagy számban pusztulnak el.

Az utóbbi néhány évben Magyarországon is előkerültek áramütés miatt elpusztult vörös és barna kányák.



Fotó: Bank László

Ezt az áramütéstől elpusztult vörös kányát a műholdas jeladója segítségével találtuk meg



Fotó: Haraszthy László

A veszélyes oszlop üzemeltetőjének köszönhetően, ma már madárbarát oszlopfej biztosítja, hogy az arra felszálló madarakat nem éri áramütés



Fotó: Haraszthy László

A veszélyes oszlopokon sok fehér gólya is elpusztul



Fotó: Haraszthy László

Az új fejlesztésű oszlopfejek, madárbarát kialakításúak, ezeken nem érheti áramütés az azokra felszálló nagytestű madarakat



Fotó: Haraszthy László

A keresztartó vasak tömeges szigetelése sokezer madár életét mentette meg az utóbbi 30 évben, ugyanakkor ez a megoldás nem örökérvényű



Fotó: Haraszthy László

Erre az oszlopra is biztonságosan felszállhatnak a madarak

A táplálkozóterületek fogyatkozása

Magyarországon valószínűleg nem a táplálkozóterületek fogyatkozása, hanem feltételezéseink szerint az évtizedekkel ezelőtti legfontosabb zsákmányállatok eltűnése okoz problémát. Elsősorban a közönséges ürge és a mezei hörcsög állományainak drasztikus mértékű csökkenése az, ami több fokozottan védett ragadozó madarunk – parlagi sas, kerecsensólyom stb. – mellett a vörös kányát is hátrányosan érintheti. Ezeknek a vörös kánya számára is optimális méretű, és viszonylag könnyen elejthető zsákmányállatoknak az eltűnése azt eredményezhette, hogy sokkal több időt kell a madaraknak táplálékszerzéssel tölteniük. A fiókanevelés idején azonban a hiányzó biztos táplálékbázis alapvetően képes befolyásolni a költés sikerességét. Megfelelő mennyiségű táplálék nélkül kevesebb vagy gyengébb kondíciójú fióka hagyja el a fészket, ami ha állandó jelenséggé válik, befolyásolja az állomány fennmaradását. Bár jelenleg ilyen a kisszámú fészkelőállománynál eddig nem tapasztaltunk, a fogyatkozó tömegtáplálék hiánya mindenképpen aggasztó jelenség.

Igaz, ugyanakkor, hogy éppen napjainkban zajlik egy igen erős mezei pocok gradáció. Ezek a rágcsálók annak ellenére, hogy tömegesen állnak rendelkezésre, nagyon apró termetűek, ezért sokat kell belőlük zsákmányolni ahhoz, hogy egy-egy vörös kánya napi táplálékszükségletét ki tudja elégíteni. Ez pedig korántsem egyszerű feladat. Ráadásul a hazai állomány nagyobb része télen is a költőhely közelében tartózkodik, illetve nyugat felől is érkeznek teletők a Kárpát-medencébe. A téli időszakban még nehezebb a megfelelő mennyiségű zsákmányállatot elfogni.



Fotó: Toth Gábor

A talajfelszínen gyakran földigilisztákra vadásznak a vörös kányák

Lelövés

Annak ellenére, hogy a vörös kánya 1954 óta fokozottan védett, akkoriban – sőt még az 1960-as években is – nagyon sok példányt lőttek le. Mindezt annak a tudatlanságból származó tévhitnek a jegyében, miszerint a ragadozó madarak, és azon belül a kányák, negatív hatással vannak az apróvadállományra. Szerencsére manapság ez a veszélyeztető tényező már csak elenyésző mértékű Magyarországon, de még napjainkban is előfordul. 2021-ben Baranya megyében találtak egy elpusztult, már foszladozó példányt, amelynek mellcsontján egyértelműen sörétlövéstől származó lyukak voltak.



Fotó: Haraszthy László

Sörétes puskával lelőtt vörös kánya maradványai

Erdészeti tevékenység

A jelenleg hatályos erdőtörvény szerint költési időben is folytatható fakitermelés. Ez a 21. században elfogadhatatlan, és sokkal inkább egy évszázaddal korábbi időkre emlékeztető gyakorlat, nemcsak a ragadozó madarakat, hanem az erdők teljes élővilágát fenyegeti. A szinte kizárólag gazdasági célok érdekében tevékenykedő erdőgazdálkodás folyamatosan csökkenti az idős erdők arányát. Az évtizedeken keresztül erőltetett lucfenyő telepítések látványos kudarca után, illetve a biológiai sokféleség földi mértékű rohamos pusztulása és a klímaváltozás idején, alapvetően új szemléletű, a közösségi célokat előtérbe helyező erdőgazdálkodásra lenne szükség Magyarországon.



Fotó: Tóth Gábor

A szárnytollak tövének fehér foltja is segíti a vörös kánya felismerését

Sajnálatos módon a vöröskánya-fészkek körül kijelölhető védőzóna kiterjedését is csökkentették a közelmúltban. A jelenlegi szabályozás a lakott – tojásos vagy fiókás – fészkekhez túlságosan közel engedi az erdészeti tevékenységet, ami veszélyezteti a költés sikerességét.

Fészkek leszakadása

A vörös kányák fészkeiket általában nagy magasságban építik, oda, ahol már az ágak meglehetősen vékonyak. Az ilyen helyre épült fészkek – különösen, ha azokat több évig használják, és a folyamatos tatarozás, tovább építés miatt méretük és súlyuk jelentősen megnövekszik – könnyen leszakadhatnak. Ez legtöbbször a téli időszakban következik be, amikor a fészkekre rakódó hó súlya és az átázott ágak miatt a leszakadás veszélye sokkal nagyobb, mint más évszakokban. Előfordulhat azonban az is, hogy a költés közben szakad le a fészkek, ilyenkor a tojások összetörnek, illetve a fiókák elpusztulnak. A nagyarányú fészkeslezakadás összefüggésben van az erdőgazdálkodással is, mert a fészkek körül kijelölhető túlságosan kicsi védőzóna miatt, maguk az erdőfoltok is túlságosan kicsik, ezért azokban a szél nagyobb kárt tud okozni, azzal is, hogy lesodorja a vörös kánya fészkeket.

TÁRSADALMI MEGÍTÉLÉS, KONFLIKTUSOK

Az újra széles körben gyakorlattá vált illegális mérgezések, amelyek sokszor célzottan a ragadozó madarakra irányulnak, súlyos konfliktusokat kelteztetnek. Mindeközben a mezőgazdasági gyakorlat olyan mértékben megváltozott, hogy sok helyen drasztikusan csökkent az élővilág sokfélesége, fajgazdasága. A mezőgazdasági területeken fészkelő valamennyi madarunk létszáma rémisztően csökken, miközben az apróvad létszáma is hasonló ütemben fogyatkozik. Mindez ott is jellemző, ahol ragadozó madarak egyáltalán nincsenek. Amíg nem változik meg a mezőgazdasági gyakorlat, addig nem lehet arra számítani, hogy az egykori apróvadbőségnek akár csak a közelébe is kerüljünk. A 40 km-es sebességgel száguldó lucernabetakarító gépekre hiába szerelnek vadriasztó láncot, az gyakorlatilag nem ér semmit. Az ilyen sebességgel haladó kések elől a földön lapuló mezei nyúl, fűrj, fogoly – vagy akár a túzok is – képtelen elmenekülni. Az egyre nagyobb mértékű vegyszerfelhasználás drasztikusan csökkenti a rovarvilágot, így nem marad tápláléka a fogolynak, fácánnak, mezei pacstirának vagy a túzokcsibének. A vegyszerhasználat csökkentése nemcsak az élővilág, hanem a gazdaságosság miatt is fontos lenne, nem beszélve az emberi egészségről.

Az etetőhelyeken egerészölyvekkel és varjúfélékkel kell osztoznania (Fotó: Tóth Gábor)



VÉDELMI INTÉZKEDÉSEK

A magyarországi vöröskánya-állomány fenntartása érdekében három területen van szükség sürgős és hathatós intézkedésekre. Ezek mindegyike jótékony hatású lenne más fajokra, illetve rajtuk keresztül az egész élővilágra is.

Áramütések megakadályozása

A 21. században megengedhetetlen, hogy tömegesen pusztuljanak el védett és fokozottan védett állatok, azért mert még mindig nem sikerült Magyarországon biztosítani azt, hogy a villamosvezeték-hálózat természetbarát legyen. Jogszabály változtatásra és az áramszolgáltatók nagyobb elkötelezettségére lenne szükség ahhoz, hogy megszűnjön a tömeges madárpusztulás a közepesfeszültségű szabad légvezetékek tartóoszlopain. Az oszlopok keresztartóinak szigetelése rövid távon megfelelőnek bizonyult, de ezek az ún. szigetelő papucsok általában csak néhány évig, esetleg évtizedig hatékonyak. Az oszlopfejek madárbaráttá alakítása jelenti az örökre szóló, biztonságos megoldást. Ez részben a meghatározott időnként megvalósuló karbantartások, felújítások során viszonylag egyszerűen és költségtakarékosan elvégezhető. Ugyanakkor a természetvédelmi szervezetek – államiak és civilek is – áramszolgáltatókkal közös projektjei nagyon sokfelé járultak hozzá ahhoz, hogy minél előbb elérhető legyen az a cél, hogy megszűnjön az áramütés okozta madárpusztulás.

Mérgezések megelőzése

A mérgezéseket azonnal be kell szüntetni. Nem fogadható el az a gyakorlat, amely szerint közpénzekből és európai uniós forrásokból milliárdokat költünk a ritka és veszélyeztetett természeti értékeink fenntartására, miközben valamilyen vélelmezett – leginkább tévhitre épülő – helyi érdek ezt semmibe veszi. Széleskörű tájékoztatásra van szükség annak érdekében, hogy a láthatatlan elkövetők felhagyjanak ezzel a sehová sem vezető tevékenységgel. A mérgezések a legtöbb esetben, itthon és külföldön is, sokkal több állat pusztulását okozzák, mint amit a mérgezők szerettek volna elérni. Ráadásul a legtöbb esetben az ún. célfajok alig fogyasztnak a méregből, viszont mások, amelyek könnyebben találhatnak arra, akár tömegesen is pusztulhatnak.

Az erdőgazdálkodási gyakorlat megváltoztatása

Erdőgazdálkodási gyakorlatunkat vissza kell terelni egy olyan mederbe, amelyik a jelenleginél sokkal nagyobb mértékben szolgálja a közérdeket, különös tekintettel a biológiai sokféleség fogyatkozásának megállítására és a klímaváltozásra.



A farok vörös színe összetéveszthetlenné teszi a vörös kányákat (Fotó: Tóth Gábor)

Elfogadhatatlan, hogy az állami tulajdonban lévő erdőkben a gazdasági érdek felülírja a közérdeket! Nem tekinthető zöld energiának az, hogy 100 éves rönköket közúton, nagy távolságra lévő erőművekbe szállítanak, ahol azok percek alatt ellobbannak. Ezt a gyakorlatot meg kell szüntetni, aminek várható eredménye az öreg erdők arányának növekedése lesz, az pedig kedvezően befolyásolja azt a célt, hogy az erdők elsődlegesen közjóléti célokat szolgáljanak.

MIT TERVEZÜNK MI?

Középfeszültségű szabad légvezetékek oszlopfejének cseréje, szigetelése

A vörös kányák fészkelőterülete elsősorban az erdős térségekben található, ahol kisebb a valószínűsége annak, hogy a madarak az oszlopokra szállnak fel. Ezekben a térségekben az áramütés csak kivételes esetben fordul elő. Ugyanakkor a táplálkozóhelyeken ez fordítva van. A nagyobb kiterjedésű, nyílt térségekben található lucernatáblák vagy más növények alkotta táblákon áthúzódó vezetékek tartóoszlopait a ragadozó madarak előszeretettel használják vártahelynek. Ha ezek nem madárbarát kiképzésű oszlopok, akkor azokon bármikor halálos áramütés érheti az azokra felszálló nagytestű ragadozó madarakat, fehér gólyát és más fajokat is. A programunk során a legkritikusabb vezetékszakaszok szigetelését, átalakítását kívánjuk elérni, részben saját forrásaink felhasználásával.

Kampányt folytatunk a **mérgezések megszüntetése** érdekében. Kampányunk elsődleges célja a felvilágosítás, melynek fő eleme, hogy a ragadozó madarakról, azok táplálkozásáról, valós szerepükről stb. ellenőrizhető és pontos információt adjunk közre.

A költések sikerességének biztosítása

A vörös kányák általában különösen magas fák lombkoronájának felső részébe építik fészkeiket. Ebben a magasságban gyakran már elsősorban vékonyabb ágak találhatóak, amelyek a nagy méretű fészket nem képesek éveken keresztül megtartani. Az erős szelek ezeket könnyen lesodorják, havas, esős időben azok tömege jelentősen megnövekszik, ami szintén hozzájárul a leszakadásukhoz.

A költések sikerességének alapja azonban az, hogy a gazdálkodók, a térségben tevékenykedő vadászok és természetvédők ismerjék a fészkek helyét, gondoskodjanak annak nyugalmáról.

A programban résztvevő kollégáink minden tavasszal igyekeznek a lehető legtöbb pár fészket felderíteni és a szükséges egyeztetéseket elvégezni, a zavartalanság biztosítása érdekében.

Műholdas nyomkövetők használata

A pusztulási okok felderítése érdekében műholdról követhető jeladókkal is felszereltünk néhány vörös kányát. Ezek az adók nemcsak a madarak mindenkori helyét rögzítik, hanem a magasságukat, repülési sebességüket, sőt még az adók akkumulátorainak töltöttségét is jelzik. (Az akkumulátorokat a napsugárzás energiája tölti fel). Ha egy ilyen madár elpusztul azt abból lehet tudni, hogy az adója ugyanarról a helyről küldi az adatokat. Ilyen esetben megkeressük az elpusztult madarat, és igyekszünk kideríteni a pusztulás okát. Ilyen jeladós példány vezetett el minket pl. egy különösen veszélyes tartóoszlophoz, amelyen áramütés következtében elpusztult egy fiatal vörös kánya.

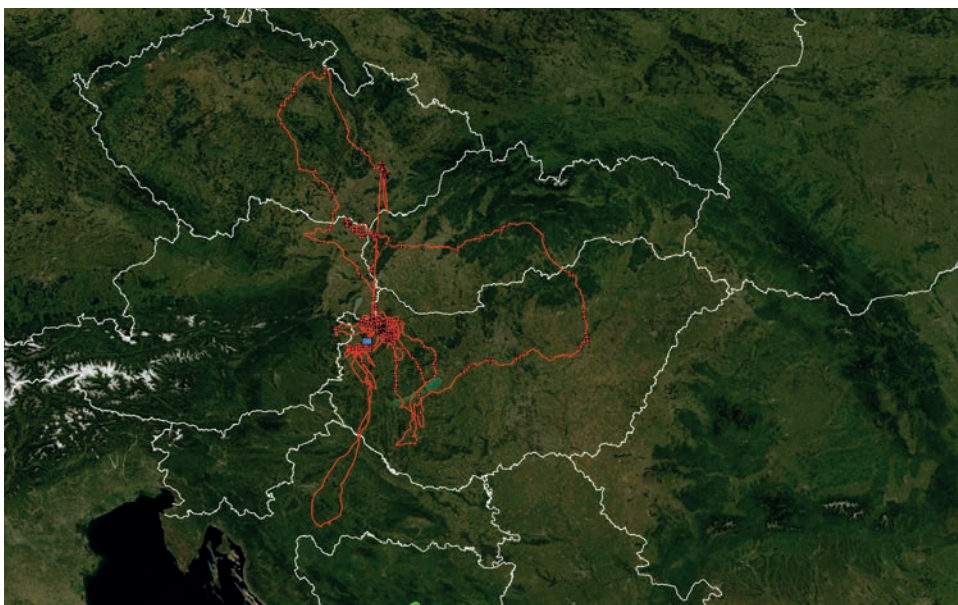
Mi történik a vörös kányáinkkal a kirepülés után?



Fotó: Haraszthy László

Ezt a héja által elejtett vörös kányát a jeladója alapján sikerült megtalálni egy sűrű fiatalosban. Valószínűleg a tetemet oda borz vagy róka vonszolta be és láthatóan fogyasztott is belőle

Erre a kérdésre is elsősorban a műholdas jeladóval felszerelt madarak által közvetített adatok alapján tudunk következtetni, vagy tudhatunk meg konkrét információkat. Tudjuk pl. azt, hogy magyar jeladós vörös kánya Olaszországban szélkerékkel ütközött és elpusztult. Vannak olyan információink is, amelyek alapján majdnem biztosan tudjuk, hogy előfordul, hogy héja ejti zsákmányul a fiatal, de már tökéletes röpképességgel rendelkező példányokat.



Ez a Kisalföldön telemetriával jelölt példány megjárta Csehországot, Szlovákiát, Ausztriát és Horvátországot, majd visszatért kirepülési helyére, ahol jelenleg is tartózkodik



Fenti térképen látható útvonalat bejárt madár fészektestvére egy nagy körutat tett a Balkánon, majd visszatért Magyarországra, ahonnan szinte egyenes vonalban repült Szicíliáig, majd visszatért az Appennini-félszigetre, ahol szélkeréknek ütközött és elpusztult



Fotó: Tóth Gábor

Éjszakázóhelyeken gyülekező vörös kányák

Éjszakázóhelyek nyugalmanak biztosítása

A vörös kányák különleges sajátossága, hogy a telelési időszakban éjszakára nagy területről összegyűlnek egy számukra kedvező – nyugodt, zavartalan – erdőfoltban vagy facsoportban. Az ilyen éjszakázóhelyeken a néhánytól a több százig terjedhet az ott éjszakázó madarak száma. Ezeknek az éveken keresztül használt éjszakázóhelyeknek a fenntartása, nyugalmanak biztosítása különösen fontos része a vörös kánya védelemnek. Műholdas nyomkövetővel felszerelt madarak adatai alapján tudjuk, hogy a nálunk fészkelők, illetve a kirepült fiatalok nagyobb része a kötőhely környékén telel. Ugyanakkor elsősorban Ausztriából, Csehországból, Szlovákiából érkező vörös kányák is Magyarországon töltik a telet. Kivételesen még Spanyolországban, Németországban vagy Svájcban jelölt madarak is Kárpát-medencében telelnek.

Nemzetközi összefogással a vörös kánya megőrzéséért

Tizenhárom ország – 18 szervezetének – szakemberei fogtak össze annak érdekében, hogy együtt tegyenek lépéseket a vöröskánya-állományt veszélyeztető tényezők ellen. A közösen kidolgozott LIFE projekt elnyerte az Európai Unió támogatását (LIFE EUOKITE, LIFE18 NAT/AT/000048), amely lehetőséget teremt arra, hogy hét éven keresztül Európa szinte valamennyi „vörös kányás országa” összefogva valósítson meg gyakorlati védelmi intézkedéseket.



JUNTA DE EXTREMADURA

Consejería para la Transición Ecológica y Sostenibilidad



AGIR pour la BIODIVERSITÉ

netz BURGENLAND

NÖ Netz EVN Gruppe



natagora



